

A „KÖZGÁZ”

INTERJÚ BEREND T. IVÁNNAL

Berend T. Iván történész-közgazdásszal, egyetemünk egykori rektorával, a UCLA professzorával beszélgettünk az egyetem történetének szakaszairól, a nagy fordulópontokról, a „Közgáz” világban betöltött szerepéről és a közgazdászképzés hazai helyzetének változásáról.

– *Miért hozták létre az egyetemet, mi indokolta, hogy ne a Műegyetemen vagy az ELTE-n folytassanak közgazdászképzést? Miért nevezték el Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemnek?*

– 1948-at írtunk. Az ország átállt a szovjet modellre, készült az első ötéves terv. A szovjet felsőoktatást szélsőséges specializáció jellemezte, az univerzitás, a sokkarú egyetem nem volt többé mint. Az államszocializmus első meghatározó lépése az önálló közgazdasági egyetem létrehozása volt, amit akkor még nem Marxról neveztek el. A Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemet csak néhány évvel később keresztelték át, s mint a térség számos más országában, Marx neve evidens választás volt.

– *Milyen szakaszok különíthetők el az egyetem történetében? Ezek a szakaszok mennyiben követték a politikai folyamatokat, és mennyiben következtek az egyetem belső fejlődéséből?*

– Nehéz lenne a pontos szakaszolás. Mind a politikai folyamatok, mind pedig a belső fejlődés úgyszólván állandó változásokat hoztak, bár gyökeres változás egyik évről a másikra ritkán történt. 1956, szoros összefüggésben a hatvanas évek gazdasági reformjával, feltétlenül szakaszhatárnak tekinthető azonban.

– *Az '56-ig terjedő korszakban az egyetem curriculumát és szellemiségét mennyiben befolyásolta a dogmatizmus? Voltak-e szakmai viták az egyetemen belül? Mennyire volt nálunk hallgatói közélet ebben a korszakban?*

– A dogmatizmus súlyosan rányomta bélyegét azokra az évekre. A tananyagok nagy része kezdetleges volt és erősen ideologikus, nemegyszer szovjet tankönyvek fordítása. Az egyetem első rektora, *Rudas László* szélsőségesen képviselte ezt az irányzatot. Durva kirohanásokat rendezett az akkor éppen elmarasztalt *Lukács György* ellen. A szociológia kiátkozott burzsoá tudománynak minősült. Szakmai viták a szovjet ideológiai vitákat követték, például Sztálin nyelvtudományról és közgazdaságról szóló „művei” alapján. A hallgatói közélet igen aktív volt, de ezt elsősorban a kötelező éberség és ellenség-leleplezés motiválta, vad kritika-önkritika ülésekkel a hallgatói csoportokban.

– *Az egyetem új fejlődési pályára állt 1956 után. A kádári konszolidáció hogyan befolyásolta a tananyagokat és a tanmenet egészét? Hogyan rendeződött át az intézmény belső szerkezete, létrejöttek-e új tanszékek, intézetek, volt-e jelentős személycsere az oktatói és hallgatói állományban?*

– 1956 valóban új szakaszt nyitott. Ez nem egyik napról a másikra történt, hanem fokozatosan. Jobban tagolt kari struktúra jött létre. A tananyagok tudományosabbá

váltak, az ideológia és politika nem hatotta annyira át. A legtöbb tanszék vitákon bírálta felül korábbi tananyagait. Fokozatosan jöttek létre új tanszékek is, megjelent például a szociológia és a számítástechnika. A tudományos kutatás előtérbe került, tudományos diákkörök is alakultak. Drámai személycserékre nem került sor, de elmozdítottak az 1956-ban „kompromittált” oktatókat. Új rektort kapott az egyetem, de *Háy László* személyében ez inkább a dogmatizmus hadállásait védte és erősítette. Az ötvenes évek szélsőséges kontraszelektív politikáját folyamatosan a teljesítménycentrikus felvételi rendszer váltotta fel, lényegesen javítva a hallgatói összetételt.

- Az új gazdasági mechanizmus bevezetése hogyan tükröződött az egyetemen? Hogyan értékeli Szabó Kálmán tanszékvezetői és rektori tevékenységét? Hogy látja, akkor az egyetem hol helyezkedett el a nemzetközi rangsorban?

- A gazdasági reform minőségi javulást hozott, felpozícionálta mind az oktatást, mind a kutatómunkát. Az egyetem részt vállalt érdemi szakmai vitákban és a reform egyik műhelyévé vált. Elemzőbbé, kritikusabbá váltak a tananyagok és megjelentek a kortárs közgazdaság tudományos eredményei. *Szabó Kálmán* fontos szerepet vállalt ebben és elindított egy, a gyakorlati élethez jobban közelítő, ma úgy mondanánk, *business school-szerű* képzési struktúrát is. Ha jól emlékszem, nagy hangsúlyt helyezett a szakkollégiumi munkára, a hallgatói önállóságra, vitákra. Számos vendégelőadó látogatott az egyetemre és a szakkollégiumba. Pezsgő vitákra került sor. A szocialista országok egyetemeinek sorában a budapesti egyetem élen járt a reformorientációban és úgy gondolom, az oktatás színvonala tekintetében is, de a nyugati közgazdasági fakultásokhoz képest igen nagy elmaradásban volt minden tekintetben. A gyakorlati közelítés politikája megítélésem szerint éppen ezekben az években vezetett túlzott specializációhoz. Az egyetem 36 féle diplomát adott és a szakosodás és kari felépítés kaotikussá vált. Erről nem egyszer éles viták folytak.

- A 70-es években milyen szellemiség határozta meg az egyetemet? Mik voltak a hallgatókra ható legfontosabb szellemi áramlatok, mi jellemezte a hallgatói közérzetet? Mennyire volt nyitott az egyetemi légkör és az egyetem vezetői hogyan reagáltak ezekre a tendenciákra?

- Az évtized elején a reform szellemisége határozta meg a szakmai pezsgést az egyetemen is. 1972 végén azonban erős ellentámadás indult a reform ellen, s az ország hivatalos megnyilvánulásai, propagandája egyre inkább ezt tükrözte. Az egyetem vezetése, oktatói és hallgatói közvéleménye azonban a reform oldalán maradt és nem állt át a reform ellenzőihez. Sorozatos viták zajlottak e körül, számos vendég is járt az egyetemen és még inkább a szakkollégiumban, előadásokat tartva és opponálva a letérést a reform útjáról. Nem kevés konfrontációra is sor került a pártszervezet körül tömörült konzervatív csoportokkal, amelyek nem egyszer mozgósították a kerületi és más főbb pártszervezeteket, de egészében nyitott maradt a légkör és fejlődött az egyetem.

- Erre a korszakra esik az Ön rektorsága is. Visszatekintve mit tart a legfontosabbnak akkori tevékenységéből?

- 1973 és 1979 között, két turnusban töltöttem be a rektori posztot. Kinevezésem után a legfőbb feladatnak azt tekintettem, hogy felszámoljuk a szétzilált, kaotikus állapotokat, csökkentsük a túlspecializáltságot, erősítsük a közgazdasági alapoktatást. Ezekben az években indítottuk el a nemzetközi szakot, ami egyetemünket tette a diplomataképzés központjává. Nem kis jelentősége volt a nagyszabású rekonst-

rukciós munkának, amellyel törzsepületünket érdemben modernizáltuk, s még inkább, hogy sikerült megszereznünk a korábbi református gimnázium Lónyai utcai épületét. Az eredeti U alakú épülethez csatlakozóan, a Duna-parti oldalon felépítettük Könyvtárunk új otthonát, ami jelentős fizikai gyarapodást hozott. Ugyanakkor arra is törekedtem, hogy valamelyest csökkentsük a kötelező tantárgyak számát, több választhatóságot építsünk be tantervünkbe. Mindennek ellenére, visszatekintve korántsem vagyok elégedett az eredménnyel s hat éves rektori tevékenységemmel. Bizonyos mértékig sajnálom azokat az éveket, amelyeknek hozama nem állt arányban a befektetett munkával.

- *A rendszerváltás időszakában az egyetem meghatározó szerepet játszott a gazdaságpolitikai közvélemény formálásában. Ezt a kort hogyan élte meg? Hogy látja azokat a vitákat, amelyek akkor az egyetemen folytak? Milyen tényezők hatására döntött úgy, hogy az Egyesült Államokban folytatja munkáját?*

- 1988-90 életem talán legizgalmasabb, legérdekesebb időszaka volt. A „Dimitrov-téri fiúk,” ahogyan akkor nevezték az egyetem által képzett és az egyetemen dolgozó szakembereket, valóban kulcsszerepet tölthettek be az átalakulásban. Ez különösen igaz a *Németh Miklós*-kormány idejére. Németh nemcsak az egyetem diákja volt, de később tanára is. *Hóos János*, *Sárközi Tamás* és igen sokan mások fontos területeken készítettek elő az átalakulást. Én magam ezekben az években csak névlegesen voltam az egyetem tanára, hiszen 1985-90 között a Magyar Tudományos Akadémia elnökeként sok teendőm volt, emellett többek között a miniszterelnök tanácsadó testületének elnöke voltam, s *Nyers Rezső* államminiszter felkérésére a három éves gazdasági átalakítási program, a privatizáció és piacosítás programjának kidolgozását vezettem. Ebbe a bizottságba több korábbi tanítványomat is bevontam.

Egyáltalán nem terveztem az ország elhagyását, de az 1990-es választásokat megnyerő Magyar Demokrata Fórum 1989 végén rágalmozás vádjával beperelt egy interjú alapján, amit a *New Yorker* magazinnak adtam, s amiben, a riporter kérdéseire válaszolva a gazdasági átalakulás témája mellett néhány politikai kérdésre is kitérttem. Nem részletezem: a vád hamis volt, a bíróság, beleértve a fellebbezés utáni felsőbb bíróságot is, elvetette a vádat, a pert tehát az akkor már belügyminiszteri rangra emelkedett Horváth Balázs ellen megnyertem. Az egész eljárást méltánytalannak, megaláozónak tartottam. Közben 1989 nyarán megkeresett a kaliforniai egyetem és állást ajánlott, amit először elvettem. Az év novemberére azonban meghívtak Los Angelesbe és megismételték az ajánlatot, amire még akkor sem mondtam igent. A lejátszódott események, a per hatására azonban 1990 márciusában elhárítottam a Magyar Tudományos Akadémia jelölőbizottságának ajánlatát újraválasztásomra. Visszavontam nevem a jelölésből és igent mondtam Kaliforniának.

- *A rendszerváltás óta eltelt időszakot hogyan látja, mi az a szellemi irány, amit követett a „Közgáz”? Van-e nemzetközi reputációja, mit tartanak az egyetemről a világban?*

- Ezekre a kérdésekre aligha tudnék válaszolni. Nem követtem közletről az egyetem munkáját, átalakulását. Ami világos, az a beiskolázási létszámok hatalmas megnövekedése, ami önmagában pozitív lehetne. Mivel azonban ez nem társult a fizikai feltételek megfelelő gyarapodásával és az oktatói létszám és minőség növekedésével, azt hiszem, hogy az egyetem nem töltheti be azt a szerepet, amit az integrált Európában be kellene töltenie. Talán az sem szerencsés, hogy egyszerre kell *business*

schoolnak és közgazdasági fakultásnak is lennie. Ez a két funkció külföldön elkülönül.

- Magyarországon gyakran felmerül az egyetemi összevonás kérdése. Ismerve a nemzetközi egyetemi rendszereket, hogyan képzeli el a Corvinus jövőjét?

- Úgy gondolom Magyarországon is az univerzitásnak kellene tért hódítania. Amikor felmerült a lehetőség, én a műszaki egyetemmel való fuzionálást tartottam volna helyesnek, s nem azt ami megvalósult. Megítélésem szerint sok jelentős változásra van szükség, mindenek előtt a hallgatói és tanári arány radikális változására, az elmélyült, kis csoportos szemináriumi munkára, a nagy követelményű graduális képzésre. Nagy oktatói és hallgatói fegyelemre, ami a munkára koncentrál. Többet azonban aligha mondhatok, hiszen, ismétlem, nem követem közelről és személyes tapasztalatok alapján az egyetem munkáját.

TL